

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.58>

УДК 338.2

С. В. Чередніченко,

*к. е. н., доцент кафедри менеджменту, Інститут управління;
здобувач наукового ступеня доктора економічних наук, Заклад вищої освіти
«Класичний приватний університет», м. Запоріжжя*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9383-562X>

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРІОДУ

S. Cherednichenko,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management, Institute
of Management;*

*Recipient of the scientific degree of Doctor of Econ. Sci., Institution of Higher
Education «Classical Private University», Zaporizhzhia*

CREDIT PROVISION OF THE NATIONAL ECONOMY DURING THE WAR PERIOD

Встановлено, що протягом 2022 року - 1 півріччя 2024 року суб'єкти господарювання віддавали перевагу залученню кредитів у національній валюті для мінімізації валютних ризиків. Протягом всього аналізованого періоду відбувалося латентне зростання їх попиту на банківські кредити, проте підприємства приймали рішення про відкладення залучення кредиту через

жорсткість умов доступу. Доведено, що підтримка та розвиток банківської системи є пріоритетним завданням для НБУ та уряду України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Для подолання проблем кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами реального сектору запропоновано комплексний підхід, який включає стимулювання кредитної активності банків, розвиток довгострокового кредитування, страхування кредитних ризиків, спрощення доступу до фінансування для малого та середнього бізнесу.

It was established that during 2022 - the first half of 2024, economic entities preferred to attract loans in the national currency to minimize currency risks. During the entire analyzed period, there was a latent increase in their demand for bank loans, however, enterprises made decisions to postpone the raising of loans due to the strictness of the access conditions. Starting from the IV quarter of 2023, despite the easing of credit conditions, estimates of the conditions of access to bank loans continued to decline due to high lending rates and collateral requirements.

It has been proven that the support and development of the banking system is a priority task for the NBU and the Government of Ukraine in the conditions of martial law and post-war reconstruction. The implementation of an integrated approach, which includes monetary policy, financial support of banks, crediting incentives, attraction of additional sources of financing, development of payment systems, effective regulation and support of the population and business, is the key to ensuring the stability and sustainable development of the economy of Ukraine. In terms of lending to the economy, promising measures on the part of the banking system are: introduction of preferential lending programs for small and medium-sized businesses, as well as for strategically important sectors of the economy; provision of state guarantees on loans to reduce the risks of banks when lending to businesses.

It is shown that in order to effectively implement its Vision and Mission, the NBU has a clear plan of action to respond to various threats arising as a result of military and political factors, as well as rapid technological and social changes.

Identifying risks and developing strategies to minimize them are critically important for ensuring financial stability and supporting the economic development of Ukraine. To overcome the problems of credit relations between banking institutions and enterprises of the real sector, a comprehensive approach is proposed, which includes stimulating the lending activity of banks, developing long-term lending, credit risk insurance, and simplifying access to financing for small and medium-sized businesses.

Ключові слова: *кредитне, забезпечення, національна, економіка, військовий, період*

Keywords: *credit, provision, national, economy, military, period*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Банківська система України є критично важливою для національної економічної безпеки та розвитку. Останні роки, особливо в умовах воєнного стану, вона пережила суттєві зміни. Відбулася консолідація ринку шляхом зменшення кількості банків, яка супроводжувалася підвищенням якості надання банківських послуг і дозволила зосередити ресурси на більш стійких і надійних установах. Національний банк України (НБУ) проводить регулярні перевірки банків та підвищує вимоги до капіталізації і ліквідності, що допомагає підвищити стійкість банківської системи. Введення обмежень НБУ на виведення капіталу, валютні операції та інші фінансові транзакції допомогло стабілізувати банківську систему та запобігти панічним настроям серед населення. НБУ надає підтримку ліквідності банкам, що стикаються з проблемами через відтік депозитів або інші фінансові труднощі. Активна комунікація з громадськістю та банківським сектором допомогла знизити паніку та відновити довіру до банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не

вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання кредитного забезпечення національної економіки є предметом дослідження багатьох учених. Даниленко Т. зазначає, що в умовах війни багато людей стикаються з серйозними труднощами, які унеможливають виконання ними взятих на себе зобов'язань через втрату роботи, вимушене переселення та участь у військовій службі тощо [1].

Дорошенко Н.О., Бакланова А.О. зазначають, що незважаючи на військові дії, обсяг депозитів у банках залишається відносно стабільним або навіть зростає [2, с. 55]. Це свідчить про довіру населення до банківської системи. Банки продовжують кредитування підприємств та населення, що є важливим для підтримки економічної активності. Впровадження НБУ більш жорстких вимог до капіталу та ліквідності допомогло підвищити стійкість банків до фінансових шоків. Нянько В., Нянько Л. зазначає, що банківська система України є однією з ключових складових економіки, особливо в умовах воєнного стану та під час післявоєнного відновлення [3, с. 104]. Для забезпечення стабільності та розвитку банківської системи НБУ та уряд реалізує комплекс заходів, спрямованих на ефективне формування платіжних засобів, надання кредитів, та віднаходження додаткових джерел грошових коштів. Заслуговує на увагу дослідження Петрик О. [4, с. 21], який відзначає, що аналіз функціонування НБУ в контексті забезпечення безперебійної роботи банківської системи та фінансової стабільності економіки під час війни демонструє його рішучі та своєчасні дії, які сприяють збереженню стійкості банківської системи та національної платіжної системи. Дзюблюк О. відзначає, що воєнні дії на території України суттєво загострили проблеми організації кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами реального сектору економіки [5, с. 22]. Аналіз складу та структури кредитного портфеля комерційних банків вказує на зниження кредитної активності та переважну орієнтацію банків на розміщення коштів у державних цінних паперах та на рахунках у НБУ. Кредитні вкладення банків здебільшого мають короткостроковий характер, що обмежує можливості для довготривалого та

інноваційно-інвестиційного розвитку економіки, ускладнює бізнес-планування та спрямовує підприємницьку діяльність на сфери зі швидким оборотом капіталу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення впливу воєнного стану на особливості кредитного забезпечення національної економіки та обґрунтування шляхів його підсилення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Війна створює значну невизначеність, яка суттєво впливає на макроекономічне середовище, стабільність фінансової системи та реалізацію Стратегії НБУ [6]. Інформаційною основою дослідження кредитного забезпечення національної економіки військового періоду є: обстеження НБУ ділових очікувань підприємств: за I квартал 2022 року (проведено до початку воєнного стану), за II квартал 2022 року, IV квартал 2023 року, II квартал 2024 року. Проведемо ретроспективний аналіз кредитного забезпечення національної економіки.

У I кварталі 2022 року збільшилася частка підприємств, які планували отримання кредитів до 40,9% проти 38,5% у IV кварталі 2021 року, що свідчить про зростання довіри підприємств до можливостей фінансування через банки, незважаючи на загальні економічні труднощі [7]. Найбільшу потребу у запозиченнях демонстрували: підприємства торгівлі; великі підприємства; підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції; найменшу - підприємства будівництва; малі підприємства; підприємства, що здійснюють лише експортні операції.

Частка респондентів, що планувала отримувати кредити в національній валюті зросла до 79,0% проти 77,2% у IV кварталі 2021 року. Найбільший попит виявляли такі позичальники: підприємства торгівлі; малі підприємства; підприємства, що не здійснюють експортно-імпорتنі операції; у регіональному розрізі: підприємства Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської областей. Малі підприємства та підприємства торгівлі вважали за краще

національну валюту через менші витрати на валютні конверсії та менший ризик коливання валютного курсу.

Найбільше планування кредитів в іноземній валюті здійснювали такі позичальники: підприємства транспорту і зв'язку; великі підприємства; підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції; регіони: підприємства Закарпатської та Черкаської областей. Великі підприємства та сектор експортно-імпорتنих операцій більше схильні до використання іноземної валюти, що зумовлено необхідністю взаємодії з міжнародними партнерами і контрагентами. Основним фактором, який впливав на рішення про відкладення залучення кредитів, були високі ставки за кредитами, на який указали 52,6% респондентів, при цьому вплив цього фактора дещо зріс (на 0,4 %) порівняно з попереднім опитуванням.

Оцінка жорсткості кредитних умов збільшилася до 2,1% (проти 0,3% у IV кварталі 2021 року). Найвищі оцінки за сферами діяльності мали підприємства енерго- та водопостачання (приріст 26,7%) через складнощі у фінансуванні, пов'язані з високими витратами на ресурси та специфічними ризиками. Найнижчі оцінки мали підприємства інших видів діяльності (баланс відповідей – “мінус” 13,6%) через кращий доступ до кредитів та менші вимоги до кредитних умов. 97,6% респондентів не мали проблем із проведенням операцій з коштами на банківських рахунках (у IV кварталі 2021 року – 98,1%). Загалом, проблем із проведенням банківських операцій залишилося небагато, що може свідчити про стабільність банківської інфраструктури в цьому аспекті.

У II кварталі 2022 року потреба підприємств у позикових коштах залишалася високою; умови доступу до банківських кредитів стали жорсткішими; зменшилася частка респондентів, які планували брати банківські кредити [8]. Частка респондентів, що потребувала залучення позикових коштів найближчим часом, зросла до 38,5% проти 35,2% у I кварталі 2022 року, що свідчить про зростання потреби у зовнішньому фінансуванні для розвитку і підтримки бізнесу через економічні труднощі. Найбільшу потребу в запозиченнях виявляли підприємства: будівництва через високі витрати на

реалізацію проєктів та необхідність фінансування інвестицій; малі підприємства через обмежені можливості для самофінансування і високі витрати на старт або розширення бізнесу; підприємства, що не здійснюють зовнішньоекономічну діяльність і мають обмежені джерела фінансування при необхідності покриття значних витрат; підприємства Волинської та Чернігівської областей. Найменшу потребу в запозиченнях мали: транспорт і зв'язок – через меншу капіталомісткість та стабільніші фінансові умови; великі підприємства - через наявність власних фінансових ресурсів або кращі умови для залучення капіталу; підприємства, що здійснюють лише експортні операції - завдяки стабільним доходам від експорту; підприємства Сумської області:

У I-II кварталах 2022 року збільшилися очікування щодо посилення жорсткості умов кредитування, баланс відповідей збільшився з 2,1% до 20,6%, що свідчить про суттєве погіршення умов кредитування, викликане економічними труднощами, підвищеними ризиками та змінами в політиці банків. Найвищі оцінки жорсткості умов кредитування (28,6%) мали підприємства енерго- та водопостачання, що пов'язано з високими витратами на енергоносії та інші ресурси, які значно впливають на фінансову стабільність цих підприємств. Найнижчі оцінки мали підприємства транспорту і зв'язку (8,0%), що пов'язано з меншою залежністю від банківського кредитування або кращими умовами фінансування для цього сектора. Протягом I-II кварталів 2022 року частка підприємств, які планували брати банківські кредити, зменшилася з 40,9% до 36,9%, що свідчить про зниження довіри до можливостей отримання кредитів або про інші фінансові обмеження, які змушують підприємства переглядати свої фінансові стратегії.

Найбільше планували брати кредити підприємства: сільського господарства – для покриття високих витрат на сезонні роботи, купівлю техніки та розвиток аграрного виробництва; великі підприємства - для реалізації масштабних інвестиційних проєктів або розширенням бізнесу; підприємства, що здійснюють лише імпорتنі операції, - для покриття витрат на імпорт та забезпечення робочого капіталу; підприємства Хмельницької області.

Протягом I-II кварталів 2022 року частка респондентів, які планували залучати кошти за кордоном, зросла з 7,3% до 10,7%, що свідчить про збільшення довіри до зовнішнього фінансування або про покращення умов для залучення іноземних інвестицій. Частка респондентів, які планують брати кредити в національній валюті, зросла 79,0% до 84,6%, що свідчить про домінування національної валюти як основного інструменту кредитування підприємств.

Найбільший потенційний попит на кредити в національній валюті виявляли: торгові підприємства - для обробки великої кількості транзакцій у національній валюті та підтримки операційного капіталу; середні підприємства - через меншу волатильність національної валюти у порівнянні з іноземними валютами; підприємства, що здійснюють лише імпорتنі операції - для зменшення валютних коливань у своїх фінансових планах; підприємства в таких областях, як Вінницька, Волинська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська області.

Найбільший потенційний попит на кредити в іноземній валюті виявляли: підприємства транспорту і зв'язку - для фінансування міжнародних операцій або імпорту обладнання; великі підприємства - для обслуговування валютних кредитів і фінансування міжнародної діяльності; підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічні операції – для зменшення ризиків, пов'язаних із валютними коливаннями; підприємства Закарпатської області у зв'язку з їх значним експортним потенціалом.

На відмову підприємств від кредитування впливали високі ставки за кредитами, оскільки вони збільшують загальні витрати на обслуговування боргу, та інші фактори. Питома вага респондентів, які вважали високі ставки за кредитами найбільш суттєвою перешкодою для залучення нових кредитів, протягом I-II кварталів 2022 року зросла з 15,4% до 37,2%. Значущим є фактор невпевненості у спроможності підприємства вчасно виконувати боргові зобов'язання, вплив якого зріс на 11,1%. Це свідчить про зростання занепокоєння підприємств щодо своєї фінансової стабільності та здатності

вчасно виплачувати борги через загальну економічну невизначеність та фінансові труднощі.

Банківське обслуговування рахунків респондентів знаходилося на високому рівні. Питома вага клієнтів, що не мали проблем із проведенням операцій із коштами на банківських рахунках, протягом I-II кварталів 2022 року скоротилася з 97,6% до 93,5% і знаходиться на високому рівні.

У IV кварталі 2023 року у сфері кредитування підприємств очікувалося зниження потреби в позикових коштах: баланс відповідей знизився до 34,2% порівняно з попереднім кварталом – 38,6% [9]. Воно спостерігалось у всіх видах економічної діяльності, за винятком сільського господарства та добувної промисловості, де очікувалося зростання потреби. Потреба в позикових коштах зменшилася у підприємств 13 областей. Частка підприємств, які планували брати банківські кредити, майже не змінилася і знаходилася на рівні 36%, за виключенням респондентів у будівництві (баланс відповідей – 0,0%) та підприємств Чернівецької області, які не планували користуватися послугами кредитування. Умови доступу до банківських кредитів стали менш жорсткими для сприяння подальшому залученню кредитів суб'єктами господарювання на цілі фінансування розвитку або рефінансування існуючих зобов'язань.

Найбільший попит на отримання кредитів демонстрували підприємства сільського господарства; великі підприємства; підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції, підприємства Миколаївської області. Питома вага респондентів, які планували залучати кошти за кордоном, зменшилася до 7,8% порівняно з попереднім кварталом – 8,2%. Підприємства, що здійснювали зовнішньоекономічну діяльність, активно планували фінансування своїх міжнародних операцій через банківські кредити та інші джерела.

Традиційно респонденти планували залучати кредити у національній валюті, проте протягом III-IV кварталів 2023 року їх частка скоротилася з 82,0% до 80,3%. Найбільший попит на зазначені кредити демонстрували: підприємства сільського господарства; малі підприємства; підприємства, що здійснювали лише імпорتنі операції; підприємства Вінницької, Волинської,

Житомирської, Кіровоградської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської областей. Підприємства, що отримували кредити у національній валюті, використовували переваги стабільності та менших валютних ризиків. Найбільший попит на залучення кредитів в іноземній валюті демонстрували: підприємства добувної промисловості; великі підприємства; підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність; підприємства Закарпатської області. Зазначеним підприємствам доцільно ретельно оцінювати валютні ризики і потенційні переваги в умовах міжнародної торгівлі.

Рішення про відкладення залучення кредиту приймалося на підставі таких чинників з питомою вагою респондентів: занадто високі ставки за кредитами (46,6%); наявність інших джерел фінансування (40,2%, що більше на 1,3% порівняно з попереднім періодом); надмірні вимоги до вартості застави (30,3% проти 31,1% у попередньому опитуванні). Інші джерела фінансування представлені власними коштами, коштами Державного і місцевого бюджетів, коштами приватних інвесторів тощо.

Баланс відповідей щодо жорсткості кредитних умов скоротився до 18,0% порівняно з III кварталом 2023 року – 25,8%. Хоча умови стали менш жорсткими, вони все ще залишалися на рівні, який може впливати на доступність кредитів для підприємств. Баланс відповідей свідчить, що найвищі оцінки жорсткості притаманні підприємствам будівництва (37,5%), найнижчі – підприємствам інших видів діяльності (6,7%).

Респонденти очікували, що операції з коштами на банківських рахунках будуть проводитися без проблем, про що свідчить зростання балансу відповідей до 95,8% порівняно з попереднім опитуванням – 94,9%.

У II кварталі 2024 року підприємства, що планували залучати кредити, переважно віддавали перевагу кредитам у національній валюті [10]. Їх питома вага протягом перших двох кварталів 2024 року зросла незначно – із 81,1% до 81,6%. Отримуючи кредити в гривні, підприємства прагнули уникати валютних ризиків і знижувати вплив коливань обмінного курсу на витрати. Найбільший попит на кредити в національній валюті виявляли: підприємства будівництва;

малі підприємства; підприємства, що здійснювали лише імпорتنі операції; підприємства Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Тернопільської, Харківської, Чернівецької та Чернігівської областей. Найбільший попит на залучення кредитів в іноземній валюті виявляли: підприємства транспорту та зв'язку; великі підприємства; підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції; підприємства Одеської області. Ці дані вказують на загальну перевагу використання національної валюти для кредитування, але також підкреслюють специфічні потреби деяких галузей і регіонів у іноземних валютах для фінансування.

Рішення про відкладення залучення кредиту приймалися підприємствами під впливом таких основних факторів: занадто високі ставки за кредитами, що зазначаються 46,2% респондентів; наявність альтернативних джерел фінансування, частка підприємств, які ними володіють, зменшилась до 41,1% з 42,1% у попередньому кварталі; на складності процедури оформлення документів наголошують 23,6% респондентів (збільшення на 4,1%). Ці дані підкреслюють, що високі кредитні ставки і складність оформлення документів залишаються головними перешкодами для підприємств при прийнятті рішення про кредитування.

Оцінки умов доступу до банківських кредитів продовжували знижуватися, розпочинаючи з III кварталу 2023 року, у т.ч. протягом перших двох кварталів 2024 року вони скоротилися з 15,3% до 13,8%. Найвищі рівні балансу відповідей щодо жорсткості умов мають респонденти інших видів діяльності (42,9%), найнижчі - підприємства сільського господарства (1,8%). Не мають проблем із проведенням операцій з коштами на банківських рахунках 96,0% респондентів, що менше на 0,3% порівняно з попереднім кварталом. Ці дані свідчать про те, що хоча умови доступу до кредитів залишаються жорсткими, підприємства відчують певне послаблення у вимогах, а проблеми з операціями на банківських рахунках майже не змінилися.

Оцінка очікувань щодо фінансових умов засвідчила зростання потреби в позикових коштах найближчим часом, що засвідчується збільшенням балансу

відповідей до 37,7% порівняно з попереднім кварталом (34,1%). Найбільшими є потреби в позикових коштах підприємств добувної промисловості; середніх підприємств; підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічні операції, підприємств Запорізької області. Ці дані свідчать про загальне зростання потреб фінансування серед підприємств, особливо в специфічних секторах та регіонах, для підтримки або розширення їх діяльності. Питома вага підприємств, які планували брати банківські кредити, зросла до 36,4% проти 34,9% у I кварталі 2024 року. Найбільший попит на отримання кредитів виявляли: підприємства сільського господарства; великі підприємства; підприємства, що здійснюють лише імпорتنі операції; підприємства Тернопільської області. Залишалася без змін у порівнянні з попереднім опитуванням частка респондентів, які планували залучати кошти за кордоном (7,7%).

Таким чином, підприємствам слід активно шукати можливості для поліпшення умов кредитування, розглядаючи різні банки та кредитні продукти, отримувати послуги фінансових консультантів, які можуть допомогти в переговорах з банками та виявленні можливостей для зниження жорсткості умов кредитування. Зменшення жорсткості умов доступу до кредитів може позитивно вплинути на фінансову ситуацію підприємств, проте для максимального використання цих змін підприємства мають проактивно підходити до управління фінансами та кредитами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

1. Встановлено, що протягом 2022 року - 1 півріччя 2024 року суб'єкти господарювання віддавали перевагу залученню кредитів у національній валюті для мінімізації валютних ризиків, особливо в умовах нестабільного обмінного курсу. Протягом всього аналізованого періоду відбувалося латентне зростання їх попиту на банківські кредити, проте підприємства приймали рішення про відкладення залучення кредиту через жорсткість умов доступу. Починаючи з IV кварталу 2023 року, незважаючи на полегшення умов кредитування, оцінки

умов доступу до банківських кредитів продовжували знижуватися через високі кредитні ставки та вимоги до застави. Це вказує на необхідність подальшого вдосконалення кредитної політики, зокрема зниження процентних ставок і полегшення вимог до застави для стимулювання економічної активності підприємств.

2. Доведено, що підтримка та розвиток банківської системи є пріоритетним завданням для НБУ та уряду України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Реалізація комплексного підходу, що включає монетарну політику, фінансову підтримку банків, стимулювання кредитування, залучення додаткових джерел фінансування, розвиток платіжних систем, ефективне регулювання та підтримку населення та бізнесу, є ключем до забезпечення стабільності та сталого розвитку економіки України. У частині кредитування економіки перспективними заходами з боку банківської системи є: запровадження програм пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу, а також для стратегічно важливих галузей економіки; надання державних гарантій по кредитах для зменшення ризиків банків при кредитуванні бізнесу.

3. Показано, що для ефективної реалізації своєї Візії та Місії, НБУ має чіткий план дій для реагування на різноманітні загрози, що виникають у результаті воєнно-політичних факторів, а також швидких технологічних та соціальних змін. Ідентифікація ризиків та розробка стратегій їх мінімізації є критично важливими для забезпечення фінансової стабільності та підтримки економічного розвитку України. Для подолання проблем кредитних відносин між банківськими установами та підприємствами реального сектору пропонується комплексний підхід, який включає стимулювання кредитної активності банків, розвиток довгострокового кредитування, страхування кредитних ризиків, спрощення доступу до фінансування для малого та середнього бізнесу та посилення співпраці між банками та підприємствами. Реалізація зазначених заходів сприятиме стійкому економічному розвитку на

довготривалій основі з акцентом на підтримку інноваційних та інвестиційних проєктів.

Перспективами подальших досліджень є систематизація проблем інвестиційного забезпечення національної економіки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Література

1. Даниленко Т. Особливості вирішення питань кредитної заборгованості під час війни. *Юридична газета*. 2023. №7. URL: <http://surl.li/ebzdwv>
2. Дорошенко Н.О., Бакланова А.О. Банківська система України за період воєнного стану: виклики і здобутки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2022. Вип. 103. С. 48 - 56.
3. Нянько В., Нянько Л. Банківська система за воєнного стану та у післявоєнному відновленні України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 35. С. 96-105.
4. Петрик О. Політика Національного банку України під час війни. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2022. №. 4 (46). С. 15-23.
5. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. *Вісник Економіки*. 2023. № 3. С. 8-25. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.008>.
6. Стратегія Національного банку України. Фінансова фортеця України. К.: Національний банк України, 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini>
7. Ділові очікування підприємств України в I кварталі 2022 року (Опитування проводилося до початку війни (з 31 січня до 23 лютого)). К.: Національний банк України. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q1.pdf?v=7

8. Ділові очікування підприємств України у II кварталі 2022 року. К.: Національний банк України. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q2.pdf?v=7

9. Ділові очікування підприємств України в IV кварталі 2023 року. К.: Національний банк України. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q4.pdf?v=7

10. Ділові очікування підприємств України у II кварталі 2024 року. К.: Національний банк України. 2024. URL: https://roundtable.bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2024-Q2.pdf?v=7

References

1. Danylenko T. (2023), “Peculiarities of resolving issues of credit debt during the war”, *Yurydychna hazeta*, vol. 7, available at: <http://surl.li/ebzdwv> (Accessed 08 August 2024).

2. Doroshenko N.O., Baklanova A.O. (2022), “The banking system of Ukraine during the period of martial law: challenges and achievements”, *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia «Ekonomichna»*, vol. 103. pp. 48 -56.

3. Nianko V., Nianko L. (2022), “The banking system during the martial law and in the post-war reconstruction of Ukraine”, *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia ekonomichna. Seriia yurydychna*, vol. 35. pp. 96-105.

4. Petryk O. (2022), “Policy of the National Bank of Ukraine during the war”, *Sotsialno-ekonomichni vidnosyny v tsyfrovomu suspilstvi*, vol. 4 (46), pp. 15-23.

5. Dziubliuk O. (2023), “Problems of intensification of bank lending to the real sector of the economy in the conditions of martial law”, *Visnyk Ekonomiky*. vol. 3, pp. 8-25.

6. National Bank of Ukraine (2023), “Strategy of the National Bank of Ukraine. Financial fortress of Ukraine”, available at:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalnogo-banku-ukrayini> (Accessed 07 August 2024).

7. National Bank of Ukraine (2022), “Business expectations of Ukrainian enterprises in the I quarter of 2022 (The survey was conducted before the start of the war (from January 31 to February 23))”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q1.pdf?v=7 (Accessed 07 August 2024).

8. National Bank of Ukraine (2022), “Business expectations of Ukrainian enterprises in the II quarter of 2022”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q2.pdf?v=7 (Accessed 06 August 2024).

9. National Bank of Ukraine (2024), “Business expectations of Ukrainian enterprises in the IV quarter of 2023”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q4.pdf?v=7 (Accessed 08 August 2024).

10. National Bank of Ukraine (2024), “Business expectations of Ukrainian enterprises in the II quarter of 2024”, available at: https://roundtable.bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2024-Q2.pdf?v=7 (Accessed 08 August 2024).

Стаття надійшла до редакції 08.08.2024 р.